

Körösi Csoma Sándor

1784 - 1842

Tanulóévek

Kőrösi Csoma Sándor 1784-ben – újabb kutatások szerint 1787-ben vagy 1788-ban 1 – született Erdélyben, a Háromszék megyéhez tartozó Kőrösön. Tanulmányait a falu iskolájában kezdte, ennek befejeztével azonban nem a hagyományos, szinte egész életén át tartó határőr szolgálatba lépett, hanem apja közbenjárásának köszönhetően továbbtanulhatott Erdély nagy hírű protestáns kollégiumában, a nagyenyedi Bethlenianumban. Minden bizonnyal az itteni ingyenes oktatás volt az oka, hogy apja a Kőröstől mintegy 300 kilométerre fekvő gimnáziumba küldte fiát.

Csoma 1799-ben kezdte meg alsóbb osztályos tanulmányait, melynek során elsajátította a latint és a görögöt. Az ingyenes oktatásban részesülő diákok, az ún. gratisták, kemény, kétkezi munkával fizették meg ezt a kollégiumnak. Bár Csoma családja nem tartozott a szegényebbek közé, mégis saját magának kellett gondoskodnia megélhetéséről, amit iskolatársai mellett szolgálóként, illetve a szünidőben Szászvárosban folytatott tanítói munkájából fedezett.

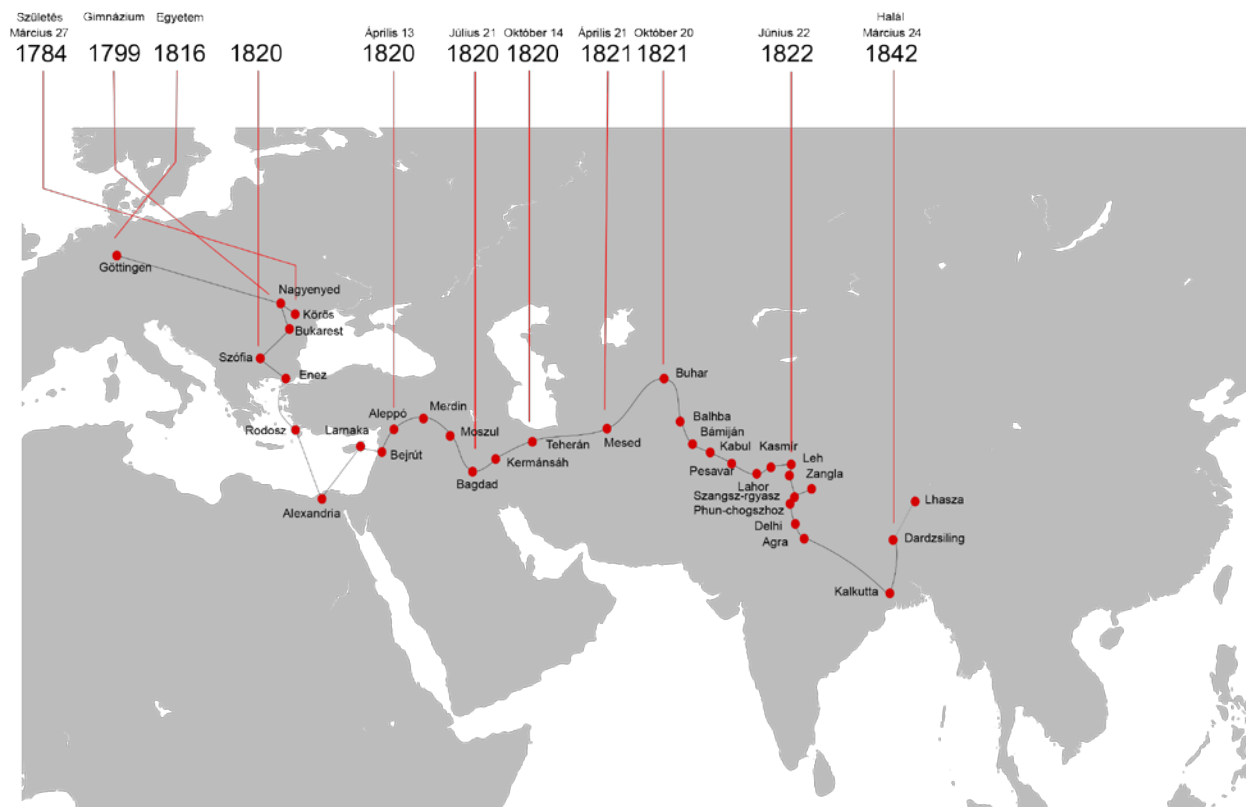
Huszonkét évesen, sikeres vizsgákat téve, felsőbb osztályba lépett, s a kollégium megbecsült polgára, úgynevezett akademia vagy patrícus lett. Kiváló tanulmányi eredményének köszönhetően anyagi helyzete is javult, elnyerte a hercegi ösztöndíjat, ún. principista lett, s megtették az alsóbb osztályok tanárává is. 'Akadémiai' tanulmányait hét éven át folytatta, ebből három évig filozófiát, négy évig teológiát tanult. Minden bizonnyal ekkor ismerkedett meg a magyarság őstörténetére vonatkozó különféle elméletekkel, melyek közül a hun-avar-magyar rokonságnak és az akkoriban népszerű ujjur eredetnek tanárai között is akadtak lelkes hívei. Vélhetően a tőlük szerzett történeti és földrajzi ismereteknek köszönhető, hogy amikor Kőrösi elindult a magyarok őshazáját és a 'hátramaradt magyarokat' megkeresni, úgy vélte, azokra valahol Közép-Ázsiában, illetve az ujjurok között bukkanhat rá.

Ami Csoma nyelvismereteit illeti, a már említett latinon, görögön kívül a hébert is megismerte, illetve a modern európai nyelvek közül a franciát, valamint a környékbeli szászok és románok nyelvét. 1814-ben fejezte be felsőbb osztályos tanulmányait, s még egy évig, mint a hallgatók megválasztott testületének vezetője Nagyenyeden maradt.

1815-ben elnyerte a kollégium ún. 'angol ösztöndíját', melynek keretén belül a következő év januárjában Göttingenbe ment, hogy tanulmányait ott folytassa tovább. Az egyetem a maga nemzetközi hírű professzoraival és gazdag könyvtárával kitűnő lehetőséget nyújtott Csoma számára, hogy ismereteit bővíthesse. Ráadásul, a gyarmatbirodalmak terjeszkedésének és az egyre szaporodó tudományos indíttatású ill. kalandor utazóknak köszönhetően a Kelet-kutatás ekkortájt vált önálló egyetemei stúdiummá, amelynek Göttingenben több jeles képviselője is volt. Egyikük, a híres bibliakutató és orientalista Johann Gotfried Eichhorn 2 volt az, aki a Nagyenyedről érkezett diákok ügyeivel foglalkozott. Csoma tőle tanult arabul és törökül, s ő volt az, aki a magyarok eredete kapcsán felhívta Csoma figyelmét az arab történeti források fontosságára. Később, amikor útra indul keletre, hogy először az arab krónikákat tanulmányozza Konstantinápolyban, vélhetően az Eichhorntól kapott információk vezetnek.

Göttingenben találkozott ismét a még Nagyenyeden megismert ujjur elmélettel, amelynek új változatát egy másik professzora, szintén a kor neves orientalista, Julius Heinrich Klaproth 3 dolgozta ki, aki szerint minden ugor/ogur nép, köztük a magyar, az ujjurral rokon.

1818-ban visszatér Nagyenyedre, ahol ismerteti keleti utazásának terveit, ám legnagyobb elkeseredésére többnyire szkeptikusan fogadják azt, és megpróbálják lebeszélni róla. Néhányan azonban, mint Kenderesi Mihály, 4 vagy a finnugor nyelvrokonság lelkes híve, Gyarmathi Sámuel 5 bátorítják célkitűzésében. Gyarmati tanácsára kezd szláv nyelveket tanulni, s a Kenderesitől kapott támogatásból Temesvárra, majd Zágrábra megy, hogy ott ennek különféle dialektusait és az ószlávot elsajátítsa. A következő évre ez saját elmondása szerint sikerült: szótár nélkül olvassa a nyelvet, és a nyelvjárásait is megérti. 1819 késő őszén ideiglenes határlépővel elhagyja Magyarországot, s elindul keletre, hogy megkeresse a magyarok őshazáját.

Csoma utazása

Csoma utazásáról először az 1825. jan. 28-án Charles Pratt Kennedy 6 századoshoz írott jelentésében számol be. Innen tudhatjuk, hogy 1819 novemberében hagyta el az országot és Bukarestbe ment; január elsején továbbindult Szófiába, majd onnan Plovdivba (Philippopolisz). Elmondása szerint Isztambulba (Konstantinápoly) tartott, de egy járvány miatt nem tudta megközelíteni a várost, ezért Enez (Énosz) felé vette útját, majd innen egy görög hajón Khiosz és Rodosz érintésével Alexandriába. A terve az volt, hogy arab tudását, amelynek alapjait még Göttingenben szerezte meg, Kairóban tökéletesítse. A városban kitört pestisjárvány azonban Egyiptom elhagyására készítette.

Egy szír hajón Ciprusra, onnan Bejrútba, majd egy másik hajón Tripoliba és Latakiába utazott. Innen gyalogszerrel haladt tovább Aleppóba, ahová április 13-án érkezett meg. Május 19-én, egy karavánhoz csatlakozva folytatta útját, s Urfán, Merdinen, majd Moszulon át július 22-én elérte Bagdadot. Szeptember elején hagyta el a várost, s Kermánsáhon és Hamadánon keresztül október közepére megérkezett Teheránba. Itt a brit nagykövet, Henry Willock és testvére, George Willock 7 támogatásával hosszabb időt töltött, miközben angol és perzsa tudását tökéletesítette.

1821 márciusában, hátrahagyva iratait és könyveit, perzsa ruhában indult tovább Teheránból, azzal a tervvel, hogy a telet Buharában fogja tölteni. A háborús körülményeknek köszönhetően azonban már Mesednél elakadt hónapokra, és amikor november közepére Buharába érkezett, ötnapi tartózkodás után kénytelen volt elhagyni a várost s egy délre tartó karavánnal Balhba utazni. Innen Bámijánba, Kabulba, majd Pesavarba megy. Ekkor találkozik a később tibeti szótára előszavában is megemlített két híres katonatiszttel, Jean-François Allarddal 8 és Jean-Baptiste Venturával, 9 s velük együtt folytatva útját, 1822 márciusában megérkezett Lahorba. Innen Amritszár és Dzsammu érintésével április közepére jutott el Kasmírba, ahol egészen május 9-ig várakozott, hogy az enyhébb idő beköszöntével továbbinduljon Lehbe.

Úgy tervezte, hogy innen – talán a Karakorumot átszelő régi kereskedelmi úton – Jarkendbe megy, hogy az afgán háborús zóna megkerülésével mégis eljuthasson Közép-Ázsiába. Ám, mint írja, ez az út is nagyon nehéz, költséges és veszélyes volt egy keresztény számára, s ezért huszonöt nap után visszafordult Lahorba. Visszaútja során, július 16-án találkozott William Moorcrofttal, 10 akit visszakísért Lehbe, s augusztus végéig vele maradt.

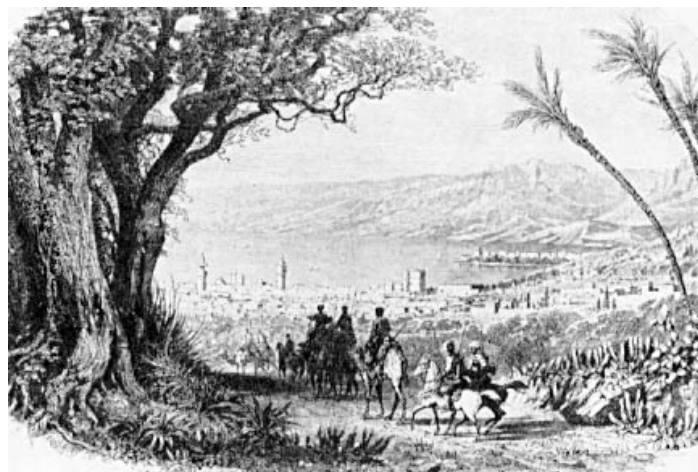
Ez a találkozás döntő változásokat hozott Csoma életében. Moorcrofttól kapta meg az első Tibetről szóló könyv, a Giorgi-féle *Alphabetum Tibetanum* 11 egy példányát, s ő volt az, aki Csomát tibeti tanulmányokra ösztönözte. Csoma, vélhetően azzal a reménnyel, hogy ha Közép-Ázsia kapui nem is nyílnak meg előtte, az ismeretlen területnek számító Tibet irodalmában találhat a magyarság történetére vonatkozó forrásokat, Lehben maradt s a perzsa közvetítő nyelv segítségével tibeti tanulmányokba fogott.

Az első tibeti út

A nyelv alapjainak elsajátítása után úgy határozott, elmélyíti tudását a „kolostorokban őrzött számos és érdekes köteteken keresztül”, s ezért Moorcroft beleegyezését kérte, hogy visszatérhessen Ladakba.

Az angol és a ladaki vezetés között – éppen Moorcroft közvetítő szerepének köszönhetően – ekkortájt indult meg a diplomáciai kapcsolatfelvétel. Ladak, tartva a harcos pandzsábi szikhek támadásától, nem ellenezte volna a brit védnökséget, s ez találkozott az angolok expanziós törekvéseivel. Így a tibetiül tanulni vágyó magyar megjelenése kapóra jött a brit hivatalnoknak

Moorcroft jóváhagyta Csoma kérését, ellátta a szükséges anyagiakkal, s ajánlást írt a számára a lehi khalönhöz, vagyis a király főminiszteréhez, és Zangla falu vezetőjéhez, Szangsz-rgyas Phun-chogszhoz, Csoma későbbi mesteréhez. Kőrösi 1823. május 2-án hagyta el Kasmirt, s június 1-én érkezett meg Lehbe, ahol a khalontól ajándékokat és egy ajánlólevelet kapott. A khalon továbbirányította Csomát Zanglába, amelyet kilenc nap múlva ért el.

Kőrösi 1823. június 20-tól 1824. október 22-ig maradt Zanglában. Megdöbbenően nehéz körülmények között itt tanulja meg

a tibeti nyelvet, s itt kezd megismerkedni a tibeti irodalommal a leveleiben egyszerűen csak a lámának nevezett mestere, Szangsz-rgyas Phun-chogsz segítségével. Csoma újonnan szerzett irodalmi ismereteiről röviden beszámol Kennedy századoshoz írott második, 1825. május 5-i keltezésű levelében. Ebben említi meg, hogy több munkát is tanulmányozott „a két részből álló, szanszkritből készült fordítások gyűjteményéből” – vagyis a tibeti kánonnak nevezett Bka' 'gjur-ból és Bsztan 'gjur-ból -, s külön kitér egy, a munkája szempontjából kiemelkedő fontossággal bíró hosszabb szanszkrit-tibeti szójegyzékre. Minden bizonnyal ez lehetett a Mahávjútattí, a 9. században összeállított híres terminológiai szótár, amely később Csoma harmadik – posztumusz kiadású – monográfiájának az alapját képezte.

Csoma a Zanglában eltöltött tizenhat gyötrelmes, nélkülözésekkel és nehézségekkel teli hónap alatt fektette le későbbi munkásságának alapjait. Nemcsak a tibeti nyelvet tanulta meg, hanem a kanonizált irodalom egy jelentős részét is megismerte és – ahogyan az a későbbi írásaiból s néhány vele kapcsolatos levélből kiderül – ekkor már egy 30,000 szavas szójegyzéket is összeállított.

Ismeretlen okok miatt azonban Csomának el kellett hagynia Zanglát. A lámával megállapodott, hogy az néhány napon belül követni fogja, s vele tölti majd a telet a Lehtől távol eső Szultánpurban, ahol nyugodt körülmények között tovább folytathatja tanítását. Csoma napokig várakozott hiába Szultánpurban, a láma nem érkezett meg, s mivel az időjárás már téliesre fordult, jól tudta, hogy a hágók bezáródása miatt találkozásukra talán csak a következő tavasszal kerülhet sor. Ezért csalódottan indul vissza Szabáthuba.

1824 őszén Csoma abban a hitben jelentkezett C. P. Kennedy századosnál, a

szabáthui katonai előjárónál, hogy nevét és célkitűzéseit Moorcroft már megismertette a brit hatóságokkal. Legnagyobb meglepetésére és a Moorcrofttól kapott igen kedvező hangvételű ajánlólevél ellenére azonban gyanakodva fogadták, és hónapokra feltartóztatták, mert azt hitték hogy kém volt. Mint arra Baktay Ervin 13 rávilágított, a britek óvatossága vélhetően az egyre erősödő orosz és szikh kémtevékenységnek volt köszönhető. Csoma önérzetét mélyen sértette a britek magatartása, hiszen embertelen körülmények között dolgozott nagyon keményen másfél évig, ráadásul abban a tudatban, hogy a Moorcrofttal, mint a kormány megbízottjával kötött megállapodása alapján a britek szolgálatában áll, s most, ha nem is nyíltan, de burkoltan mindenképpen, ellenségesen bánnak vele; ahogy Duka Tivadar megjegyzi, ezt az incidenst „sohasem felejtette el”.

Két hónap telt el, míg végre megjött Lord Amherst brit indiai főkormányzó utasítása, amelyben beszámolót kérnek tőle személyét, utazását és terveit illetően. Ekkor, 1825 január 28-án, írja Kennedy századoshoz azt a híres levelet, amelyben részletesen ismerteti Magyarországról való elindulása óta megtett útját; munkássága kapcsán felhívja a figyelmet a tibeti irodalom és nyelv ismeretlen, terra incognita, mivoltára, s a továbbiakban is felajánlja szolgálatait a Bengáli Ázsiai Társaságnak.

A kormány válasza csak hónapok múlva érkezett meg, de jóváhagyta Csoma kérését. Ettől fogva már hivatalosan is a britek szolgálatában áll, s egy csekély, havi 50 rúpiás illetményt is kiutálnak számára. A britek elfogadják, s a kezdetben oly tartózkodó Kennedy századossal is egy életre szóló barátságot köt. A szabáthui angol kolónia társasági életével is megismerkedik, s ahogyan erről a későbbiekben megemlékezik, mint fura idegennek, kellemetlen tapasztalatokat kellett átélnie ebben a merev, kispolgári környezetben.

Egy újabb levelet is kézhez kap a hatóságoktól, melyben munkájának jelentőségéről, s annak várható eredményeiről kérnek beszámolót. Csoma zanglai munkásságának néhány pontját már említettük az erre adott válaszevel (Csoma 1825. május 5-i levele) kapcsán. A levélben, és több későbbi közlésében is felbukkannak olyan elképzelések, főleg szórokönítések, amelyekről később bizonyossá vált, hogy tarthatatlanok, mégis ez az első olyan közlés, amely a tibeti buddhizmusról és annak irodalmáról hiteles információkat tartalmaz.

A már fent említett 30.000 szavas szójegyzéken és a tibeti kánon szerkezetének rövid ismertetésén kívül Csoma beszámol arról is, hogy több tibeti nyelvű könyvet is sikerült beszereznie, s ennek néhány darabját kifejezetten az ő kérésére állították össze a lámák; vagyis a később Alexander-könyveknek nevezett híres kéziratok már zanglai tartózkodása során készülhettek. Ezenkívül megemlíti még, hogy kronológiai, történeti és földrajzi művekből is készített kivonatokat, s egyben arra kéri a hatóságokat, hogy tanulmányait lámája mellett tovább folytathassa Zangszkárban.

A kormány jóváhagyta kérését, s Csoma 1825. június 6-án ismételten útra kelt a Himalája hegyei felé.

A második tibeti út

Csoma furcsamód először nem Zangszkárba megy, hanem – ahogy azt egy későbbi levelében Kennedynek elmondta – először a brit fennhatóság alá tartozó Buszáhir (Kannaur) tartományt járja be, remélve, hogy talál ott egy 'értelmes embert', akinek segítségével tibeti tanulmányait tovább folytathatná. Keserűen kell azonban tapasztalnia, hogy ezen a vidéken főként hinduk (vagy ahogy írja, fél-hinduk) élnek, akik megvetik a tibetieket, és nem sokra tartják a környékük régi buddhista emlékeit sem. Rábukkan ugyan a tibeti kánon egy példányára, ám a megfelelő 'értelmes ember' híján nem maradt más választása, mint visszatérni lámájához Zangszkárba.

Csoma buszáhiri kitérője azt jelzi, hogy el tudta volna képzelni tanulmányait Szangsz-rgyas Phunchogson kívül más lámával is. Valószínűleg nem arról volt szó, hogy Szangsz-rgyas ne lett volna megfelelőképpen képzett szerzetes, hiszen a britek, így például Csoma barátja, Dr. James Gilbert Gerard 15 beszámolóiból tudjuk, hogy tanult és köztisztelőben álló személy volt, s az is bizonyosra vehető, hogy személyes ellentétek sem voltak közöttük: az egyik Alexander-könyben a láma egyenesen barátjának nevezte az 'idegen tanítványt'.

Egyre meredekebb, zord és nehéz terepen haladt Szpitin és Lahulon keresztül Zangszkár felé, míg végül megérkezett Tetha (vagy Tesza) faluba. Itt csak egy hosszabb, hat hetes várakozás után tudott mesterével találkozni, az ugyanis valahol „üzleti ügyben volt távol a tibeti pusztákon”. Visszatértek szerződést kötöttek, hogy a Tethától nem messze található Phugtal nevű kolostorban folytatják tovább a tanulmányokat.

Az események azonban most sem Csoma tervei – és az írásos megállapodás – szerint alakulnak. Amint azt H. H. Wilsonhoz, a Bengáli Ázsiai Társaság titkárához 1826. augusztus 26-án írt levelében keserűen panaszolja: „nem voltam oly szerencsés ideérkeztemkor, mint a Szabáthuból történt elutazásom alkalmával reményltem. A láma igen hanyag volt a tanításban, s csak rövid ideig maradt velem. Azóta nem valék képes más egyént találni, a ki céloimhoz segítsen.” Hangot adott továbbá félelmének, hogy nem lesz képes megfelelő minőségben elkészíteni mindazt, amire ígéretet tett, ám hozzátette, a nyelvtan anyagához és a tibeti irodalom egy részének bemutatásához elegendő ismeretek állnak rendelkezésére, „hogy ösztönözzék a jövőkor tudósait, bebocsátkozni az ázsiai irodalom ez ágának tanulmányozásába.”

Csalódottan, s nyilván a britek felé tett ígéretének kudarcától tartva, Csoma végső búcsút vett Ladaktól, s 1827 januárjában visszatért Szabáthuba.

„Elvesztegettem a drága időt és a pénzt” – írja phugtali tanulmányairól Kennedyhez 1827. január 18-i keltezésű levelében. Mindamellét mégsem volt teljesen hasztalan Csoma második zangszkári útja; a levélben megemlíti, hogy magával hozott „sok tekintélyes, bár kisebb terjedelmű nyomtatott könyvet, melyek nyelvtant, chronológiát, csillagászatot és erkölcsant tartalmaznak”, továbbá vannak nála „kivonatok chronologiai, földleírasi és irodalomtörténeti munkákból”, melyeket útmutatása szerint a láma állított össze számára.

A vállalt munkát azonban nem volt képes időben teljesíteni, ezért a britek megszüntették Csoma anyagi támogatását.

1827 májusában Kőrösi azzal fordult az Ázsiai Társasághoz, hogy szótára végső összeállításához még három évre Buszáhirba kellene mennie. A fő kormányzó beleegyezett ebbe, s egy csekély összegű, havi 50 rúpiás illetményt állapított meg számára.

A harmadik útja

1827. augusztusában harmadszor is útra kelt, ezúttal Kanam kolostorába, hogy ott a lámával, Szangsz-rgyas Phun-chogsszal együtt folytassák tanulmányaikat. A tanulmányok ezúttal zökkenőmentesen és eredményesen folytak, bár igen szerény és nehéz körülmények között. Dr. James Gilbert Gerard, Csoma régi barátja, látogatást tett nála, melyről egy 1829-ben barátjához írott levelében megemlékezik.

Amint írja, Csoma a falu mellett, egy kis házikóban, könyvektől körülvéve élt, és a legjobb egészségnek örvendett. Bár még felelegette a Szabáthubán elszenvedett sérelmeket, bízott abban, hogy munkájának eredménye láttán elégedett lesz vele a brit kormány. Gerard egyben hangot adott Csoma elkeseredésének is, aki úgy érezte, teljesen magára hagyták és elfeledkeztek róla, szorgalmazta továbbá, hogy a kormány anyagilag és a munkájához szükséges könyvekkel is támogassa a magyar tudóst.

Kérését az Ázsiai Társaság igyekezett nyomban teljesíteni. Csoma járandóságát megduplázták, és az után érdeklődtek, milyen könyvekre lenne szüksége. Az önérzetében sértett Kőrösi azonban az angolok legnagyobb megdöbbenésére minden támogatásukat visszautasította, mondván, most már munkája végénél jár, és nincsen rájuk szüksége.

A három év kanami nélkülözés végül meghozta gyümölcsét: Csoma befejezte azt, amire ígéretet tett. Összeállította az első használható tibeti szótárt és nyelvtant, elkészítette a buddhista műszavak gyűjteményének, a Mahávjút pattinak angol változatát, és több dolgozathoz is elég anyagot halmozott fel a tibeti irodalom különböző területeiről. 1830 őszén végső búcsút vett a lámától, és visszatért Szabáthuba.

A következő évben már Kalkuttában van, s művei kiadását készíti elő, valamint könyvtárosként a Bengáli Ázsiai Társaság alkalmazásában dolgozik, és a nepáli követ, Brian Houghton Hodgson (1800-1894) által küldött nagyszámú tibeti könyvet katalogizálja. Eközben egymás után jelennek meg publikációi a Társaság újonnan indult évkönyvében, az Asiatic Researchesben. 1834-ben végül megjelenik két fő műve, a tibeti nyelvtan és a szótár.

Az utóbbi előszavában, miután köszönetet mond mindenkinek, aki útja során segítségére volt, magát úgy mutatja be, mint olyan kutatót, aki a magyar nép és nyelv eredetét indult megkeresni, ám szegénysége miatt vándorlásai során mindig mások segítségére volt utalva, s a tibeti nyelvvél is részben ezért kezdett foglalkozni. A tibeti kultúrával és irodalommal kapcsolatban megjegyzi, hogy az hűen megőrizte az Indiában már elveszett buddhista irodalmat, s jelentősége is elsősorban ebben mutatkozik.

Ugyanígy ad hangot annak a tudományosan nem bizonyított véleményének is, hogy a szanszkrit nyelv, ha szókincsében nem is, de nyelvtani szerkezetében a magyarhoz hasonló, azzal rokon nyelv, s kutatása elsősorban a magyarságnak lehet gyümölcsöző. Ezekkel a sorokkal Csoma bizonyára a

hazaiaknak kívánt üzeni, hogy nem hagyott fel eredeti célkitűzésével, s az eddig végzett munkássága is valamilyen módon ehhez kapcsolódott.

Munkáiból 25 példányt hazaküld Magyarországra, visszaküldi továbbá a részére hazájában adományokból összegyűlt pénzt is, valamint a saját maga megtakarította összeget is. A pénzből Nagyenyeden alapítványt létesít a kiemelkedő diákok számára, illetve szétesztatja Kőrös lakói és rokonsága között.

Két jeles kitüntetést is kap ezekben az években. 1833-ban a Magyar Tudós Társaság levelező tagjává választja, 1834-ben pedig a Bengáli Ázsiai Társaság tiszteletbeli tagja lesz.

Miután 1835-ben a Bka' 'gjurtt ismertető hosszú tanulmánya megjelent, úgy döntött, néhány évre tanulmányutat tesz Indiában, hogy a szanszkritot és más indiai nyelveket tanulmányozza. Észak-Bengál, Nepál és Szikkim szerepelt az útitervei között, de valamiért Titaliánál megállt. Itt szanszkritot és bengálit tanult, hasonlóan szerény körülmények között, ahogyan annak idején a tibeti kolostorokban.

1837-ben visszatért Kalkuttába, és visszatért a tibetológiához is; élete hátralevő részében már csak ezzel foglalkozott. Schöffl Ágost, 16 a festő, akitől Csoma egyetlen hiteles portréja származik, ekkortájt tesz nála látogatást; s mint elmondja, Kőrösi teljes visszavonultságban, szinte remeteként él tibeti könyvei között, s csak egy témával sikerül kimozdítania közülük, ha Magyarországról beszélgettek.

1842-ben azonban ismét útra kelt. Célja ezúttal Lhasza, a tibeti főváros, majd innen Észak-Kína, az ujjurok és a mongolok földje volt. Úgy gondolta, hogy a dalai lámák könyvtárában rábukkanhat olyan forrásokra, amelyek a régi magyarokra vagy legalább az ujjurokra vonatkozó híradásokkal szolgálhatnak.

Áprilisban érkezett meg a szikkimi Dardzsilingbe, ahol azonban betegség döntötte le a lábáról. Több napig feküdt lázasan, míg végül 11-én hajnalban a trópusi dzsungelben elkapott malária örökre véget vetett hosszú vándorlásának. Síremléke a dardzsilingi temetőben áll, a Himalája hegyeinek oldalában.

Kitűzött célját nem sikerült elérnie, nem tudhatta meg, hogy az ujjurok, akikhez annyira hön áhított eljutni, valójában egy török nyelvű nép, amelynek semmilyen szerepe nem volt a magyarság történetében.

Kőrösi Csoma Sándor a magyar őshaza felfedezőjeként nem írhatta be magát a tudomány történetébe; úgy szerepel ott, mint egy ismeretlen kultúra feltárója, és egy új tudományág, a tibetisztika megalapítója. Így szerzett végül elismerést magának, s egy kicsit talán ezen keresztül az egész magyarságnak is.

Kérdések

Tanulóévek

1. Hány különböző nyelvet ismert Körösi Csoma Sándor? Sorold fel.
2. Miért hagyta el Magyarországot és keletre indult?

Csoma Utazása

3. Milyen emberekkel találkozott és utazott a Körösi Csoma Sándor?
4. Mit adott Willam Moorcroft Körösi Csoma Sándornak?

Az Első Tibeti Út

5. A Charles Pratt Kennedy százados és az angolok miért tartóztatták le a Körösi Csoma Sándort Szabáthuban?
6. Hány szavas tibeti szójegyzéket állított össze Körösi Csoma Sándor?

Az Második Tibeti Út

7. Miért volt Körösi Csoma Sándor megcsalódva a lámával?
8. Kihez fordult támogatásra és segítségre hogy összeállítsa szótárát?

Harmadik Útja

9. Hová indult Körösi Csoma Sándor felfedezni olyan forrásokat amelyek a régi magyarokra vonatkozó híradásokkal szolgálhatnak?
10. Hol van Körösi Csoma Sándor síremléke?

